

Bifolium

Nieuws over handschriften en oude drukken
ISSN: 0920-9360

Redactie: p/a Afdeling Mediaevistiek, Rijksuniversiteit Groningen, Postbus 716, 9700 AS Groningen NL

41

APRIL 2003

TER INLEIDING

Dit voorjaar en deze zomer zijn diverse prachtige exposities ingericht. Omdat enkele tentoonstellingen op diverse plaatsen te zien zullen zijn, hebben we mededelingen opgenomen over de 'herhaling', óók als die pas beduidend later is.

Bij dit nummer van Bifolium gaat weer een acceptgiro; omdat in korte tijd allerhande kosten omhoog gingen en gaan en we slechts eenmaal per twee jaar een rekening laten uitgaan hebben we het bedrag (helaas) moeten verhogen. Naar het zich laat aanzien, kan de intekenprijs hierna een hele tijd zo gehandhaafd blijven. Een snelle betaling (invullen acceptgiro's kost weinig tijd!) wordt op hoge prijs gesteld.

TENTOONSTELLINGEN

AMSTERDAM Bibliotheca Philosophica Hermetica (BPH): *Langs Hermes' wegen*. t/m 31 mei 2003 (met publicatie). Een afspraak per telefoon (+31) 20 6258079) of e-mail (bph@ritman.library.nl) wordt op prijs gesteld.

AMSTERDAM UB: *Reis in drukken, uit de verzamelingen van de leden van het Nederlandse Genootschap van Bibliofielen*. 7 april – 16 mei 2003 (met publicatie, zie REIS). Bij 12½ jaar bestaan van het Genootschap.

AURICH Historisches Museum & Ständesaal der Ostfriesischen Landschaft: *Die Friesische Freiheit des Mittelalters. Leben und Legende*. 7 juni – 14 september 2003. In het museum wordt aandacht besteed aan de 'Upstalsboom', bij de Landschaft komen de standenmaatschappij en de receptie van de Friese vrijheid vanaf Ubbo Emmius († 1625) aan bod. Vgl. ook EMDEN. (Info: www.friesischefreiheit.de).

BERLIN-TIERGARTEN, Kulturforum: *Aderlaß und Seelentrost. Die deutsche Überlieferung in Handschriften und Inkunabeln aus Berliner Sammlungen*. 20 juni – 21 september 2003. 230 objecten bieden een breed beeld van de Duitse literatuur in de Middeleeuwen, uit talrijke genres. Catalogus, met afb. in kleur (ca. 430 pp. Mainz, von Zabern, ca. € 30). Nadien (nov. 2003 – feb. 2004) in Neurenberg, en weer later wellicht in het Schnütgen-museum te Keulen.

CHANTILLY Musée Condé: *Fouquet et l'enluminure Parisienne de son temps*. 26 maart – 22 juni 2003. Aanvullende tentoonstelling (vgl. PARIJS) rond veertig miniaturen die Jean Fouquet maakte voor het 'Livre d'heures d'Étienne Chevalier'. Voor info: http://www.irht.cnrs.fr/expo_fouquet.htm.

EMDEN Johannes a Lasco Bibliothek: *Die Friesische Freiheit des Mittelalters. Leben und Legende*. 7 juni – 14 september 2003. Grote expositie, van Karel de Grote tot Karel V, op drie locaties (vgl. AURICH).

LONDON British Library Galleries: *Painted Labyrinth — the world of the Lindisfarne Gospels*. 6 mei – 28 september 2003. Met publicatie.

LONDON Royal Academy of Arts: *Illuminating the Renaissance — the Triumph of Flemish Manuscript Painting in Europe, 1467 – 1561*. 25 november 2003 – 22 februari 2004. Eerst in Los Angeles.

LOS ANGELES Getty Center: *Illuminating the Renaissance — the Triumph of Flemish Manuscript Painting in Europe, 1467 – 1561*. 17 juni – 7 september 2003. Brengt meer dan 130 handschriften bijeen; nadien te zien in LONDEN. Met publicatie (zie KREN).

MÜNCHEN, Bayerische Staatsbibliothek: *Deutsche Literatur des Mittelalters. Handschriften aus dem Bestand der Bayerischen Staatsbibliothek mit Heinrich Wittenwilers Ring als kostbarer Neuerwerbung*. 28 mei – 24 augustus 2003. Expositie met topstukken uit Duitse Middeleeuwen, van 9e tot en met 15e eeuw, ingericht n.a.v. recente, in titel genoemde aanwinst. Met publicatie (zie DEUTSCHE).

PARIJS, Bibliothèque nationale de France (Rue Richelieu): *Jean Fouquet, peintre et enlumineur du XVe siècle*. 24 maart – 22 juni 2003. Prachtige tentoonstelling rond bijzonder begenadigd miniaturist, georga-

niseerd bij afscheid van conservator François Avril. Informatie: http://classes.bnf.fr/fouquet/pages/ind_pres.htm. Zie ook CHANTILLY.

WOLFENBÜTTEL, Herzog August Bibliothek: *"Ganze Bücher von Geschichten". Bibeln aus Niedersachsen*. 8 maart – 1 juni en 6 juni – 28 september 2003. Tentoonstelling in twee etappes. Met publicatie.

WOLFENBÜTTEL, Herzog August Bibliothek: *Verborgten im Buch, verborgen im Körper. Haut in der frühen Neuzeit*. 5 oktober 2003 – 25 jan. 2004. Met publicatie.

UTRECHT, Museum Catharijneconvent: *Pracht en praal van de Paus – schatten uit het Vaticaan*. 11 september – 30 november 2003. Bijzondere voorwerpen, waaronder boekbanden. Met publicatie (Ludion).

Maria met Jezus, geschilderd door Jean Fouquet. Getijdenboek van Simon de Varie. Den Haag, KB, Hs. 74 G 37a, fol. 1v. Te zien in PARIJS.

BERTELLI, Sandro (ed.) *I manoscritti della letteratura italiana delle origini. Firenze, Biblioteca Nazionale Centrale* (= Biblioteche e archivi, 11). Firenze, Sismel, 2002. XIV+260 pp., geb. ISBN 8 8845 0035 4. € 134.

BERTELLI, Sandro (e.a., eds.) *I manoscritti delle province di Grosseto, Livorno, Massa Carrara* (= Biblioteche e archivi, 10). Firenze, Sismel, 2002. XLV + 96 pp., ill., geb. ISBN 8 8845 0031 1. € 110.

BIANCHI, Simona (e.a., ed.) *I manoscritti datati del fondo Conventi Soppressi della Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze* (= Manoscritti datati d'Italia, 5). Firenze, Sismel, 2002. XXI + 228 pp., ill., geb. ISBN 8 8845 0036 2. € 129.

BLOEMENDAL, Jan *Een spiegel van het dagelijks leven? Latijnse School in de Noordelijke Nederlanden in de zestiende en zeventiende eeuw* (= Zeven Provinciën Reeks, 22). Hilversum, Verloren, 2003. 96 pp., ill. ISBN 9 0655 0751 5. € 12. Over vorm van en bedoelingen met Latijns schooltoneel.

BODEMANN, Ulrike (ed.) *Kempener Thomas-Vorträge*. Kempfen, Thomas-Archiv, 2002. 104 pp., ill. ISBN 3 0001 0207 8. € 8. Bevat o.m. lezingen over gebruik teksten in laatmiddeleeuwse vrouwenkloosters en verbreiding in hs. en druk tot in 18e eeuw.

BOUSMANNE, Bernard, Johan Frédérique, Céline Van Hoorebeeck *La Librairie des ducs de Bourgogne. Manuscrits conservés à la Bibliothèque Royale de Belgique, vol. II. Textes didactiques*, Turnhout, Brepols, 2002. 320 pp. ISBN 2 5035 1228 3. € 64.

BRODL, Michaela et al. (eds.) *Der verbotene Blick. Erotisches aus zwei Jahrtausenden (Aus der Sammlungen der Österreichischen Nationalbibliothek, Wien)*. Klagenfurt, Ritter, 2002. 353 pp. ISBN 3 8541 5320 1. € 29.

BROKKAAR, Walter G. (ed.) *Sapientissimi imperatoris Leonis Oracula & Anonymi Narratio de vero imperatore. The oracles of the most wise emperor Leo & the tale of the true emperor (Amstelodamensis Graecus VI E 8). Text, translation and introduction*. Amsterdam, 2002. 122 pp., ill. ISBN 9 0901 6178 3. € 20. Met 24 geslaagde platen uit hs. dat via Dousa en Scriverius in Amsterdam terecht kwam.

BUSBY, Keith *Codex and Context - Reading Old French Verse Narrative in Manuscript* (= Faux titre, 222). Amsterdam/New York, Rodopi, 2002. 2 vols. ISBN 9 0420 1379 6. € 85 / \$ 94.

CARDON, H (e.a., eds.) *Medieval Mastery. Book Illumination from Charlemagne to Charles the Bold 800-1475*. Turnhout, Brepols, 2002. 343 pp., ill., ISBN 2 5035 2211 4 (Brepols), ISBN 9 0582 6209 X (Davidsfonds), € 60. (cf. Bif. 40 voor Nederlandstalige uitgave).

CARDON, Bert, Jan van der Stock, Dominique Vanwijnsberghe (eds.) *"Als ich can". Liber amicorum in Memory of Professor Dr. Maurits Smeyers*. Leuven, Peeters, 2002. XXXIX + 1726 pp., ill., 2 delen. ISBN 9 0429 1233 2 en 9 0429 1234 0. € 300. Ook separaat verkrijgbaar (à € 150). Meer dan 80 bijdragen en bibliografie, opgezet als huldealbum voor deze belangrijke Vlaamse kunsthistoricus (cf. Bif. 34). Schitterend maar duur.

CASTELAIN, Rik & Luc van Durme *Het pacht- en cijnsboek, bekend als het 'Vorwaarden bouck' van het Onze-Lieve-Vrouwshospitaal te Oudenaarde (1385-1411)*. Gent, Kon. Ac. Ned. Taal- & Ltk, 2002. XXI + 125 pp., ill. ISBN 9 0724 7448 1. € 13.50. Ook paleografisch verzorgde uitgave van historisch interessante bron.

CLARK, Gregory T. *The Spitz master: A Parisian Book of Hours*. Los Angeles, Getty, 2003. 90 pp., ill. ISBN 0 8923 6712 1. € 19.95. Mooie studie over Parijse boekverluchting ca. 1420 n.a.v. een van de fraaie hss. in Getty collectie.

COLLI, Vincenzo (ed.) *Juristische Buchproduktion im Mittelalter* (= Studien zur europäischen Rechtsgeschichte, 155). Frankfurt a/M, Klostermann, 2002. ISBN 3 4650 3075 3. € 128.

DALARUN, Jacques (ed.) *Le Moyen Âge en lumière. Manuscrits enluminés des bibliothèques de France*. Paris, Fayard, 2002. 400 pp., geheel in kleur, geb. ISBN 2 2136 1397 4. € 100. Thematisch opgezet boek met afbeeldingen van prachtige miniaturen waarin aspecten van het leven en denken in de Middeleeuwen worden getoond. Verscheen bij gelegenheid van het 60-jarig bestaan van het IRHT te Parijs.

DENZINGER, Götz *Die Handschriften der Hofschule Karls des Großen. Studien zu ihrer Ornamentik*. Grevenbroich, Bernardus, 2001. 373 pp. ill. ISBN 3 9345 5123 8. € 30.

DEUTSCHE Literatur des Mittelalters. *Handschriften aus dem Bestand der Bayerischen Staatsbibliothek mit Heinrich Wittenwilers Ring* (= Patrimonia, 249). KulturStiftung der Länder, 2003. 134 pp., ill. € 11. Verschijnt bij expositie MÜNCHEN.

DIVERSA SED UNA. *Catalogus van de bibliotheek van het genootschap Diversa sed una, met aanwinsten t/m 1991*. Dordrecht, ICG, 1991, XX +

218 pp., reg. ISBN 9 0676 5510 4. Onlangs verscheen de brochure met Aanwinsten t/m 2000, beide delen tezamen zijn te verkrijgen voor de speciale prijs van € 10 (plus p&p) bij de bibliothecaris, H.J.La Porte, Hillenraad 3, 3334 BK Zwijndrecht, tel. (+31) 78 610 30 70.

FINGERNAGEL, Andreas (et al.) *Mitteleuropäische Schulen II (ca. 1350-1410)* (= Veröffentlichungen der Kommission für Schrift- und Buchwesen des Mittelalters; Reihe 1: Die illuminierten Handschriften und Inkunabeln der Österreichischen Nationalbibliothek, 11) (= Österreichische Akademie der Wissenschaften, Denkschriften der phil.-hist. Klasse, 305). Wien, ÖAkW, 2002. 2 dln., resp. 392+118 pp. met 424+36 ill. ISBN 3 7001 3085 6. € 168.50.

FRUGONI, Chiara & William McCuaig *The Middle Ages on the Bridge of Your Nose. Glasses, Buttons, and Other Medieval Inventions*. Columbia, UP, 2003, 240 pp., ill. (kleur), geb. ISBN 0 2311 2812 6. \$ 27.50.

GEIS, Jürgen *Zentren der Petrarca-Rezeption in Deutschland (um 1470-1525). Rezeptionsgeschichtliche Studien und Katalog der lateinischen Drucküberlieferung*. Wiesbaden, Reichert, 2002. xvi + 482 pp., geb. ISBN 3 8950 0271 2. € 72. Heel mooie, rijke dissertatie, over de receptie van Petrarca benoorden de Alpen, waarbij ook de Nederlanden een niet onbelangrijke rol speelden. Met bibliografisch overzicht van alle drukken; individuele exemplaren worden besproken, bij convoluten in hun oude context, en de zo verworven gegevens worden geduid.

GRAF, Katrin *Bildnisse schreibender Frauen im Mittelalter 9. bis Anfang 13. Jahrhundert*, Basel, Schwabe, 2002. 98 + 88 pp., ill. ISBN 3 7965 1589 4. € 59.

GRAND, Geneviève, J.-L. Alexandre & G. Lanoë, *Reliures médiévales des bibliothèques de France: Bibliothèque municipale de Reims* (=RMBF, 3). Parijs/Turnhout, CNRS/Brepols, 2003. ISBN 2 5035 1192 9. Ca. € 72.

GREBER, Erika (ed.) *Materialität und Medialität von Schrift* (= Schrift und Bild in Bewegung, 1). Bielefeld, Aisthesis, 2002. 204 pp. ISBN 3 8952 8345 2. € 17.50.

Van GÜLPEN, Ilonka *Der deutsche Humanismus und die frühe Reformations-Propaganda 1520-1526: Das Lutherporträt im Dienst der Bildpublizistik* (= Studien zur Kunstgeschichte, 144). Hildesheim, Olms, 2002. 520 pp., ill. ISBN 3 4871 1680 4. € 78.

HAJDÚ, K. *Die Sammlung griechischer Handschriften in der Münchener Hofbibliothek bis zum Jahr 1803. Eine Bestandsgeschichte der Codices graeci Monacenses 1-323 mit Signaturenkonkordanzen und Beschreibung des Stephanus-Katalogs (Cbm Cat. 48)*. Wiesbaden, Harrassowitz, 2002. Ca. 178 pp. ISBN 3 4470 4522 1. € 49.

HENDRIX, Lee & Thea Vignau-Wilberg *The Art of the Pen. Calligraphy from the Court of the Emperor Rudolf II*. Los Angeles, Getty, 2003. 64 pp., ill., pbk. ISBN 0 8923 6622 2. \$ 14.95.

HOEPFNER, W. (ed.) *Antike Bibliotheken* (= Antike Welt; Sonderbd; Zaberns Bildbände zur Archäologie). Mainz am Rhein, von Zabern, 2002. 137 pp., ill. ISBN 3 8053 2846 x. € 34.80.

HUMBERT, Geneviève (ed.) *La tradition manuscrite en écriture Arabe* (= Numéro spécial de la 'Revue des mondes musulmans et de la Méditerranée', série Histoire, n° 99-100), Paris, 2002. 288 pp. ISBN 2 7449 0375 2. € 24.45.

JUNG, Rudolf *Bibliographie der Festschriften und Festschriftenbeiträge zum Buch- und Bibliothekswesen. Deutschland, Österreich, Schweiz, 1976 - 2000* (= Kölner Beiträge zum Bibliotheks- und Dokumentationswesen, 27). Köln, Greven, 2001. 304 pp. ISBN 3 7743 0581 1. € 21.90.

KLAUSMANN, Theo *Consuetudo consuetudine vincitur. Die Hausordnungen der Brüder vom gemeinsamen Leben im Bildungs- und Sozialisationsprogramm der Devotio Moderna* (= Tradition - Reform - Innovation, 4). Frankfurt a/M., Lang, 2003. 449 pp., bibl., regs. ISBN 3 6315 0544 2. € 65.40. Rijk boek, met editie van diverse, moeilijk bereikbare bronnen.

KORTEWEG, Anne S. (ed.) *Catalogue of French-Language Medieval Manuscripts in the Royal Library of the Netherlands and Meermanno-Westreenianum Museum, The Hague*. Amsterdam, Moran Micropublications, 2003. Ca. 1600 pp. op 16 microfiches met gedrukte inleiding in het Engels. Intekenprijs € 250; na 1 juli 2003 € 325. Op basis van voorwerk door Edith Brayer (IRHT, 1954-1956), aangevuld en up to date gebracht. Nadere informatie en bestellingen: fax + 31 20 623 9358; email: gt.moran@wanadoo.nl; internet: www.moranmicropublications.nl.

KREN, Thomas & Scot McKendrick (eds.) *Illuminating the Renaissance. The Triumph of Flemish Manuscript Painting in Europe*. Los Angeles, Getty, 2003. 640 pp., ill. Leverbaar geb: ISBN 0 8923 6703 2, \$ 125, of als pbk: ISBN 0 8923 6704 0, \$ 55. Prachtige publicatie bij tentoonstelling (zie LOS ANGELES en LONDEN).

Het enige geïllustreerde handschrift van het 'Nibelungenlied', ontstaan rond 1480 in Zuid Duitsland. Berlin, SBB-PK, Ms. Germ. fol. 855, fol. 17v. Te zien in BERLIN.

LEY, Klaus (ed.) *Die Drucke von Petrarca's "Rime" 1470 – 2000. Synoptische Bibliographie der Editionen, Kommentare, Bibliotheksnachweise.* Hildesheim, Olms, 2002. LX+702 pp. ISBN 3 4871 1709 6. € 98.

LORENZ, S. (ed.) *Bücher, Bibliotheken und Schriftkultur der Kartäuser. Festgabe zum 65. Geburtstag von Edward Potkowski* (= Contubernium, 59). Stuttgart, Steiner, 2002. VIII+495 pp. ISBN 3 5150 8093 7. € 96.

MANIACI, Marilena *Archeologia del manoscritto. Metodi, problemi, bibliografia recente.* Con contributi del Carlo Federici e di Ezio Ornato (= I libri di Viella, 34). Roma, Viella, 2003. ISBN 8 8833 4081 7. € 23. Mooi overzichtswerkje (vooral over verworvenheden recente decennium), met o.m. beredeneerde maar niet kritische bibliografie (ca. 1500 titels). Primair voor onderwijs, maar nuttig voor velen.

MAZAL, Otto (ed.) *Geschichte der Buchkultur. I: Griechisch-römische Antike.* Graz, ADEVA, 2002. 448 pp., ill., geb. ISBN 3 2010 1716 7. € 75 (bij intekening op reeks - 9 banden - € 55 per deel). Deel 3 (*Frühmittelalter*), van dezelfde auteur, is voor juni 2003 aangekondigd.

MCKITTERICK, David *Print, Manuscript and the Search for Order, 1450–1830.* Cambridge, UP, 2003. 360 pp., ill., geb. ISBN: 0 5218 2690 x. ca. £ 45. Betoogt dat de overgang van handschriftelijke naar gedrukte cultuur beduidend gelijkmatiger is verlopen dan vaak wordt gesteld (de 'revolutie van het gedrukte boek').

MERCIER, Alain (ed.) *Les Trois révolutions du livre.* Paris, Imprimerie Nationale / Musée des Arts et Metiers, 2002. 512 pp., ill., geb. ISBN 2 7433 0469 3 of 2 9802 0779 6. € 89. Fascinerend boek met zeer vele gespecialiseerde bijdragen, verschenen bij tentoonstelling in Parijs.

METZGER, Wolfgang *Handel und Handwerk des Mittelalters im Spiegel der Buchmalerei.* Graz, ADEVA, 2002. 168 pp., ill., geb. ISBN 3 2010 1781 7. € 49.

METZGER, Wolfgang & V. Probst *Die humanistischen, Triviums- und Reformationshandschriften der Codices Palatini Latini in der Vatikanischen Bibliothek (Cod. Pal. Lat. 1461 - 1914)* (= Kataloge der Universitätsbibliothek Heidelberg, 4). Wiesbaden, Reichert, 2002. LIX+483 pp., ill., geb. ISBN 3 8950 0214 3. € 230.

MUIR, Bernard J. (ed.) *Reading texts and images: essays on Medieval and Renaissance art and patronage in honour of Margaret M. Manion.* Exeter, UP, 2002. xxv +377 pp., ill., geb. ISBN 0 8598 9713 3. £ 55, \$ 85.

NIERMEYER, J.F. *Mediae Latinitatis Lexicon Minus.* Leiden, Brill, 2002. 2 delen, geb. ISBN 9 0041 1279 0. € 210. Bijgewerkte nieuwe editie, nu met vertalingen in Frans, Duits en Engels.

NOEL, William & Daniel Weiss (eds.) *The Book of Kings. Art, war and the Morgan's Library Medieval picture bible.* London, Millenium Publishing, 2002. 224 pp., ill., deels kleur. ISBN 1 9039 4216 0. € 58. Acht bijdragen rond 13^e-eeuws hs. van Oude Testament.

NOLDEN, Reiner (ed.) *Die touronische Bibel der Abtei St. Maximin vor Trier. Faksimile der erhaltenen Blätter, Farbtafeln mit den Initialen, Aufsätze.* Im Auftrag der Gesellschaft für Nützliche Forschungen zu Trier herausgegeben. Trier, [c/o Rheinisches Landesmuseum, Weimarer Allee 1, D-54290], 2002. 252 pp., ill., geb. ISBN 3 9237 9411 8. € 49. Bundel artikelen rond de resten van fraaie bijbel die onder abt Vivianus (844-851) al in dit klooster berustte. Het handschrift werd in de 15e eeuw uit elkaar gehaald, en kwam terecht in diverse boekbanden. Hier worden alle resten (nu verspreid over heel de wereld) in samenhang besproken.

OLSON, M. C. *Words into Images. Textualizing the Visual and Visualizing the Textual in Medieval Illustrated Manuscripts* (= Studies in Medieval History and Culture). London / New York, Routledge, 2002. 204 pp., isbn. 0 4159 4267 5. € 50.

PAASCH, Katrin (ed.) *Miszellen zur Erfurter Buch- und Bibliotheksgeschichte. Vorträge vor der Neuen Erfurter Bibliotheksgesellschaft von 1997 bis 2000* (= Palmbaum-Texte, 11). Bucha bei Jena, Quartus, 2002. 140 pp., ill., isbn. 3 9315 0569 3. € 12,40.

POHL, W. & P. Herold (eds.) *Vom Nutzen des Schreibens. Soziales Gedächtnis, Herrschaft und Besitz im Mittelalter* (= Forschungen zur Geschichte des Mittelalters, 5) (= Österreichische Akademie der Wissenschaften, Denkschriften der phil.-hist. Klasse, 306). Wien, ÖAkW, 2002. 472 pp. isbn 3 7001 3100 3. € 45,70.

QUARG, Günther *Ganz Köln steckt voller Bücherschätze. Von der Ratsbibliothek zur Universitäts- und Stadtbibliothek 1602-2002* (= Schriften der Universitäts- und Stadtbibliothek Köln, 11). Köln, USB, 2002. 295 pp., ill., isbn 3 9315 9621 4. € 30.

QUARG, Günther *Vom Kettenbuch zur Collage. Bucheinbände des 15. bis 20. Jahrhunderts aus den Sammlungen der USB.* (= Schriften der Universitäts- und Stadtbibliothek Köln, 12). Köln, USB, 2002. 223 pp., ill., geb. isbn 3 9315 9622 2. € 48.

RACAUT, Luc *Hatred in Print. Catholic Propaganda and Protestant Identity During the French Wars of Religion.* Aldershot, Ashgate, 2002. 176 pp., ill., geb. isbn 0 7546 0284 2. € 42,50.

REIS in Drukken: uit de verzamelingen van de leden van het Nederlands Genootschap van Bibliofielen. Amsterdam, De Buitenkant, 2003. 288 pp., ill., isbn 9 0764 5254 7. € 25. (Uiteraard) fraai vormgegeven; begeleidt expositie in AMSTERDAM.

SCHUUR, Margriet *Van beest tot boek. [Het maken van een middeleeuws handschrift].* Groningen, Grafisch Museum, 2002. 64 pp., ill., (deels kleur). isbn 9 090 7511 1. € 7,50. Sympathiek boekje bij didactisch opgezette tentoonstelling (cf. Bif. 40).

SCOTT, Kathleen L., A. E. Nichols & M. T. Orr (eds.) *An Index of Images in English Manuscripts from the Times of Chaucer to Henry VIII, c. 1380 - c. 1509. I. The Bodleian Library, Oxford. I. Mss. Additional - Digby; II. Mss. Dodsworth - Marshall; III. Mss. E Musaeo - Wood.* London, Turnhout, Harvey Miller, 2000-2002. Resp. 160 pp., 192 pp en 141 pp., ill., geb. isbn (dl. 3) 1 8725 0127 3.

SCOTT, Kathleen L. *Dated and datable English manuscript borders c. 1395-1499.* London, British Library / Bibliographical Society, 2002. 132 pp., ill., isbn 0 7123 4742 9 (BL). £ 18. Zeer instructief boekje, ook met het oog op engelstalige terminologie.

SCHMITZ, Ulrich & Horst Wenzel (eds.) *Wissen und neue Medien. Bilder und Zeichen von 800 bis 2000.* (= Philologische Studien und Quellen, 177). Berlin, Schmidt, 2003. 270 pp., ill., isbn 3 5030 6157 6. € 34,80. 12 artikelen over verhouding tussen beeld, schrift, getal en multimediale communicatievormen.

SCHÖNER, Petra *Judenbilder im deutschen Einblattdruck der Renaissance. Ein Beitrag zur Imagologie* (= Saecula spiritalia, 42). Baden-Baden, Koerner, 2002. XIV+438 pp., ill., isbn 3 8732 0442 8. € 120. (=Diss. Univ. Bamberg, 1999).

SHARPE, Richard *Titulus. Identifying Medieval Latin Texts. An Evidence-based Approach.* Turnhout, Brepols, 2003. CCC+100 pp, pbk. isbn 2 5035 1258 5. € 35. Weer een voortreffelijk hulpmiddel van de eindredacteur van het Corpus van Britse bibliotheekcatalogi.

SIRAT, Colette *Hebrew Manuscripts of the Middle Ages.* Cambridge,

UP, 2002. 384 pp., ill. ISBN 0 5217 7079 3. £ 55.

STAMMBERGER, Ralf M. *Scriptor und Scriptorium* (= Lebensbilder des Mittelalters). Graz, ADEVA, 2003. 168 pp., ill., geb. ISBN 3 2010 1797 3. € 49.

Het Getijdenboek van TAVERNIER, KBR, ms. IV 1290. Brussel, Koning Boudewijn Stichting, 2002. 88 pp., geheel in kleur. ISBN 9 0513 0409 9. € 5. Verscheen bij aanbidding van handschrift aan KB Brussel. De codex moet zijn ontstaan rond 1450 en hij werd verlucht door een van de grootste kunstenaars van zijn tijd; het handschrift steekt in een paneel-stempelband van Antonius van Gavere.

TAYLOR, Andrew *Textual Situations. Three Medieval Manuscripts and their Readers*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2002. 29 pp., ill., ISBN 0 8122 3642 4. \$ 44 / £ 30.80. Context van de 'Chanson de Roland', de 'Lais' van Marie de France en de 'Decretalen' van Gregorius IX.

WITTEK, Martin *Inventaire des manuscrits de papier du xve siècle conservés à la Bibliothèque Royale de Belgique et de leurs filigranes. Tome I: Manuscrits datés (1401-1440)*. Brussel, KB, 2003. ISBN 2 8709 3141 7. 140+140 pp. Mooie inventaris, eenvoudig uitgevoerd, met wijzigingen naar CMD-B en met vele registers. Ook de (nagetekende) watermerken bieden mooie aanknopingspunten voor ander onderzoek.

CONGRESSEN EN EVENEMENTEN

VERZAMELHANDSCHRIFTEN EN CODICOLOGISCHE EENHEDEN

Aan de universiteit van Cassino wordt onder de titel *Il codice miscellaneo: tipologia e funzioni* van 14-17 mei 2003 een internationaal congres georganiseerd. Info en aanmelding: Dottoressa Roberta Casavecchia, r.casavecchia@let.unicas.it, tel. +39(0)776 299586, fax +39(0)776 299532.

MIDDELEEUWSE BOEKBANDEN

In Parijs zal 22-24 mei 2003 in het Institut de France te Parijs een groot congres over middeleeuwse boekbanden worden gehouden, georganiseerd door het IRHT en ICPL. Informatie en programma: Guy Lanoë (lanoë@irht.cnrs.fr) of Geneviève Grand (grand@irht.cnrs.fr).

MIDDELNEDERLANDSE PREKEN

Op 23 mei 2003 vindt ter afsluiting van het VNC-project een studiedag plaats te Antwerpen onder de titel "Mondig-bondig-zondig. De Middelnederlandse preek onder handbereik". Bij die gelegenheid is ook de presentatie van het repertorium (zie BIF 42). Info en aanmelding: Patricia Stoop, Universiteit Antwerpen – Ruusbroecgenootschap / Vakgroep Religieuze wetenschappen, Prinsstraat 13, B-2000 Antwerpen, tel. +32-(0)3-220.42.77 of email: patricia.stoop@ufsia.ac.be.

KAROLINGSCHE HANDSCHRIFTEN EN BIBLIOTHEKEN

Van 25 – 29 mei 2003 is in de Villa Barberini te Rome een groot congres over negende-eeuwse handschriften. Info: Prof. Michael Gorman, mmgorman@micronet.it.

GRENZEN IN DE MIDDELEEUWEN

Op het FIDEM-congres, in Jyväskylä (Finland), 20-14 juni 2003, is ook aandacht voor handschriften. Info: <http://www.cc.jyu.fi/~congres>.

FRIESE CULTUUR IN DE EEUW VAN GYSBERT JAPIX

Op 28 en 29 augustus 2003 is in de Fryske Akademy te Leeuwarden een congres over de zeventiende eeuw in Friesland. Ook boeken en geleerdheid komen aan bod. Info en aanmelding: Grada van der Meulen, FA Ljouwert, PB 54, NL-8900 AB Leeuwarden, e-mail: gvdmeulen@fa.knaw.nl.

BIFOLIUM is een informatieblad over activiteiten rond handschriften en oude drukken. Het bevat zoveel mogelijk gegevens over tentoonstellingen, catalogi, conferenties, workshops, bijeenkomsten van codicologen en bibliografen. Bifolium verschijnt tweemaal per jaar, in april en oktober. Een abonnement kost momenteel € 10 per vier nummers (twee jaargangen), over te maken naar girorekening 33 50 785 (Postbank Arnhem-NL). Voor instellingen met gecompliceerde administratieve eisen is € 10 per jaar verschuldigd. Na opgave van naam en adres bij de redactie ontvangt men een rekening of acceptgirokaart.

Mededeling voor onze abonnees in het buitenland: Omdat de kosten voor buitenlands betalingsverkeer buitensporig hoog uitvallen, vragen wij U om Uw betaling bij voorkeur zo te regelen dat de transferkosten voor Uw rekening komen (cheques a.u.b. ten name van Bifolium, Opleiding Mediaevistiek RU Groningen, Postbus 716, NL-9700 AS Groningen). Dank U.

Message for our Foreign subscribers: As the charges for collecting your subscription are very high (up to € 10 and more!), we would like to ask you to mention on your cheque that the costs of transfer are yours. If you want to pay by an International PO-money order, would you please do so in the name of Bifolium, Department of Medieval Studies, PO Box 716, 9700 AS Groningen – The Netherlands. Thank you.

Redactie: Jos.M.M. Hermans [+31] 50 3636114, fax: 3637263, j.m.m.hermans@let.rug.nl en W.C.M. Wüstefeld [+31] 30 2313835, fax: 2317896, wcm.wustefeld@catharijneconvent.nl.

VLAAMSE BOEKVERLUCHTING

Op 5 en 6 september 2003 wordt in het J. Paul Getty Museum in Los Angeles een symposium gehouden, dat – anders dan vaak elders – niet bij de opening maar juist rond de afsluiting van een tentoonstelling wordt georganiseerd (zie LOS ANGELES). Thema's zijn o.m. de rol van patronage en hof, de relaties tussen boekverluchting en paneelschilderkunst en de carrières van individuele illuminatoren. Aanmelden en info: Rita Keane: rkeane@getty.edu, of tel. (+01) 310. 440 7031.

VIJFTIG JAAR COMITÉ INTERNATIONALE DE PALÉOGRAPHIE

Het eerstvolgende gecombineerde congres van het Comité Internationale de Paléographie Latine en APICES, zal gehouden worden op (17) - 18-19 september 2003, te Enghien-les-Bains (een kwartier per trein van het *Gare du Nord* in Parijs). Het thema is de ontwikkeling van de paleografie en handschriftenkunde in de laatste 50 jaar. Nét als een halve eeuw geleden, houden (thans twaalf) topspecialisten een voordracht over 'hun' terrein. Info: Pamela.Robinson@sas.ac.uk. Aan de vooravond, op 17 september, is door APICES (in de Sorbonne) een lezing georganiseerd, te houden door prof. Richard Sharpe (Oxford).

VARIA DIGITALIA

'VINDOLANDA TABLETS' OP HET NET

Even bezuiden de muur van Hadrianus, in Noord-Engeland, werd vanaf 1973 op de plaats van het Romeinse fort Vindolanda een aantal wastafels opgegraven. Ze zijn met inkt beschreven aan het einde van de eerste en het begin van de tweede eeuw van onze jaartelling door en voor soldaten die in die regio dienst deden. Ze bieden derhalve een schat aan informatie over schrift en inhoud van het leven in die tijd en streek. Deze unieke bron (die al eerder ook in druk uitgegeven werd) is nu beschikbaar in een mooi opgezette 'site' op het internet: <http://vindolanda.csad.ox.ac.uk>.

'DATABASE OF BOOKBINDINGS' IN LONDEN

De British Library is onlangs gestart met een on-line image database van boekbanden. De tijdsperiode loopt van de 15e tot en met de 20e eeuw en bevat momenteel (feb. 2003) ca. 2800 items. De site is te vinden onder: <http://www.bl.uk/catalogues/bookbindings>.

BIBLIOPOLIS

Ter gelegenheid van de lancering van Bibliopolis werd op 7 en 8 november 2002 een internationale conferentie georganiseerd onder de titel *The future history of the book* (cf. Bif. 40). Het congres ging vooral over de invloed van de nieuwe media op het boek en het boekhistorisch onderzoek. Sindsdien is Bibliopolis, de elektronische nationale geschiedenis van het gedrukte boek in Nederland beschikbaar op het web (<http://www.bibliopolis.nl>). Bibliopolis is de afgelopen vier jaar ontwikkeld door de KB in samenwerking met de universiteiten van Amsterdam, Leiden, Nijmegen en Utrecht. Het systeem biedt geïntegreerde toegang tot allerlei informatiesystemen over allerlei aspecten van het Nederlandse boek in het verleden en heden: boeken, secundaire literatuur, drukkers en uitgevers, afbeeldingen, veilingen en collecties. Of iemand nu iets wil vinden over de positie van de auteur in de zeventiende eeuw dan wel over concernvorming in de uitgeverij in de twintigste eeuw, het is allemaal in Bibliopolis te vinden.

Het is een prachtig systeem, waarvan men mag hopen dat het nog wordt uitgebreid met allerlei gegevens over handgeschreven boeken, niet alleen uit de Middeleeuwen